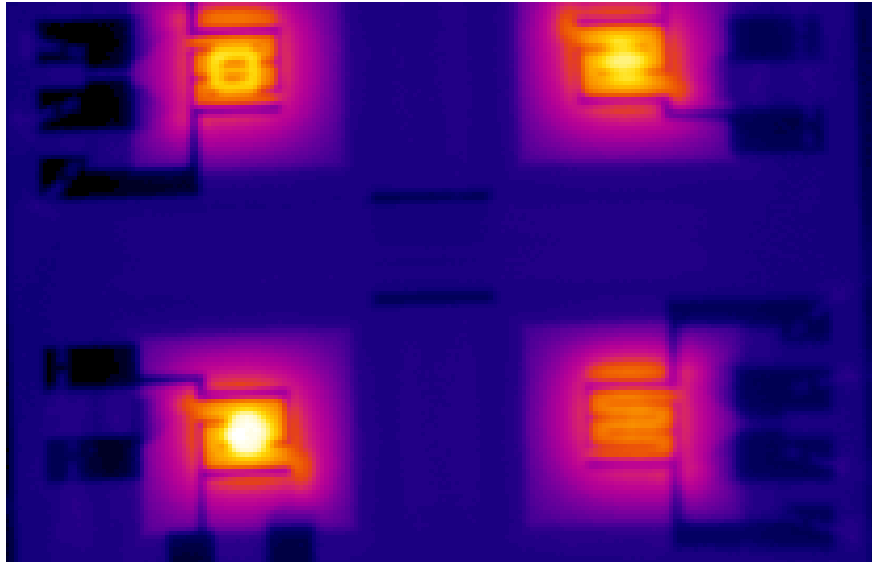

Anàlisi termomecànica d'estructures micromecanitzades per a sensors de gas

Jordi Puigcorbé Punzano

Departament d'Electrònica
Facultat de Física
Universitat de Barcelona

Anàlisi termomecànica d'estructures micromecanitzades per a sensors de gas

Memòria presentada per optar al títol de Doctor en Ciències Físiques

Programa de doctorat: Enginyeria i tecnologia electròniques

Bienni: 1998-2000

Tutor: Santiago Marco Colás

Autor: Jordi Puigcorbé Punzano

Directors de tesi: Joan Ramon Morante i Lleonart
Anna Vilà i Arbonès

El Dr. JOAN RAMON MORANTE I LLEONART, Catedràtic d'Universitat de la Facultat de Física de la Universitat de Barcelona i la Dra. ANNA VILÀ I ARBONÈS, Professora Titular d'Universitat de la Facultat de Física de la Universitat de Barcelona,

CERTIFIQUEN:

Que la memòria 'Anàlisi termomecànica d'estructures micromecanitzades per a sensors de gas' que presenta en JORDI PUIGCORBÉ PUNZANO per optar al grau de doctor en Ciències Físiques, s'ha realitzat sota la seva direcció.

Barcelona, a 16 de Juliol de 2003

Dr. Joan Ramon Morante i Lleonart

Dra. Anna Vilà i Arbonès

En primer lloc vull donar les gràcies al Dr. Joan Ramon Morante, primer per permetre'm formar part del departament d'Electrònica de la Universitat de Barcelona, i en segon lloc per dirigir, conjuntament amb la Dr. Anna Vilà a la que afegixo a aquest agraïment, la tesi doctoral que teniu a les mans.

Molt especialment vull donar les gràcies al Dr. Santiago Marco, amb qui vaig començar a treballar al departament, i qui em va permetre, conjuntament amb el Dr. J. R. Morante, iniciar-me en el món dels elements finits, que ara alimenten la meitat de la meua família.

També a la gent del CNM, la Neus, el Dr. Carles Cané i especialment la Dr. Isabel Gràcia, qui ha preparat les mostres que he estudiat i pacientment ha respost a totes les meves preguntes al llarg d'aquests anys.

Al grup de persones que em van ensenyar Ansys, l'apreciat Dr. Carmona, el professor Dr. Sieiro i el Dr. Leseduarte.

A la gent del departament *Mechanical Reliability and Micro Materials* del *Fraunhofer Institute (IZM)* de Berlín, especialment al Dr. B. Michel i al Dr. D. Vogel, per permetre'm dur a terme part de les mesures experimentals d'aquest treball.

Finalment a la gent del departament, sobretot a la gent del cau on estàvem confinats, a l'Albert, la Susanna, la Bea, en Genis, el Dj, l'Àngel, l'Enric, i sobretot al Merino i l'Olga, pels bons moments de cafè, tertúlia i temps perdut.

*A l'Ariadna,
i al fill que portes dins*

Índex

1. Introducció	1
1.1 Introducció	2
1.2 Sensors de gas semiconductors	3
1.2.1 Materials sensors	5
1.2.2 Substrats	7
1.3 Problemes tèrmics i mecànics en sensors de gas micromecanitzats	11
1.4 Objectiu de la Tesi	13
1.5 Referències	14
2. Sensors de gas micromecanitzats	17
2.1 Descripció	18
2.2 Estructures micromecanitzades per a sensors de gas	18
2.2.1 Dissenys	19
2.2.2 Membrana	23
2.2.3 Microresistència	24
2.2.3.1 Polisilici	25
2.2.3.2 Platí	26
2.2.3.3 Topologia de la microresistència	26
2.2.4 Electrodes	27
2.2.5 Dipòsit del material sensor	28
2.3 Descripció dels substrats micromecanitzats analitzats	30
2.4 Comportament tèrmic de membranes micromecanitzades	36
2.4.1 Revisió de les propietats tèrmiques dels materials emprats	36
2.4.2 Transferència de calor en sensors de gas micromecanitzats	39
2.4.2.1 Conducció de calor a través de la membrana	40
2.4.2.2 Pèrdues de calor a través de l'aire. Convenció	42

2.4.2.3 Radiació	45
2.4.3 Aspectes a tenir en compte per a la minimització de les pèrdues de calor	46
2.5 Comportament mecànic de substrats micromecanitzats	47
2.5.1 Propietats mecàniques dels materials emprats	47
2.5.1.1 Òxid de Silici	47
2.5.1.2 Nitrur de Silici	47
2.5.1.3 Polisilici	49
2.5.2 Estressos residuals	50
2.5.2.1 Òxids tèrmics	50
2.5.2.2 Òxid PECVD	50
2.5.2.3 Nitrurs PECVD	51
2.5.2.4 LPCVD Si ₃ N ₄	52
2.5.2.5 Polisilici	52
2.6 Simulació a nivell físic. Comportament electro-termo-mecànic. Models MEF emprats	53
2.7 Referències	57
3. Anàlisi tèrmic i termomecànica de membranes tancades	63
3.1 Anàlisi tèrmic de membranes tancades	64
3.1.1 Model analític enfront simulacions MEF	64
3.1.2 Simulacions electrotèrmiques i tèrmiques	67
3.1.2.1 Simulacions electrotèrmiques acoplades	67
3.1.2.2 Simulacions del consum en potència	70
3.1.3 Mesures elèctriques I-V	71
3.1.3.1 Calibració de les microresistències de polisilici	72
3.1.3.2 Consum en potència	74
3.1.4 Mesures mitjançant termografia infraroja	76
3.1.5 Comportament tèrmic de membranes tancades cobertes amb microgotes de SnO ₂	82
3.1.5.1 Simulacions tèrmiques	82
3.1.5.2 Consum en potència	85
3.1.5.3 Distribució de temperatures en la microgota	89

3.1.6 Comportament tèrmic dinàmic	90
3.2 Anàlisi termomecànica de membranes tancades	94
3.2.1 Vinclament de membranes quadrades	94
3.2.2 Deformació residual i estrès residual mig	97
3.2.3 Deformació a diferents temperatures	100
3.2.3.1 Vinclament bimetal·lic	100
3.2.3.2 Relaxació a altes temperatures	103
3.2.4 Comportament post relaxació	105
3.2.5 Distribució d'estressos i mecanismes de degradació en els substrats	109
3.2.5.1 Nitru de silici	110
3.2.5.2 Polisilici	110
3.2.5.3 Electrodes de Pt-Ti	111
3.2.5.4 Òxid de silici	113
3.2.6 Trencament de la membrana	114
3.2.7 Comportament termomecànic dels substrats coberts amb microgotetes de SnO ₂	116
3.2.7.1 Deformació a diferents temperatures	117
3.2.7.2 Distribució d'estressos i mecanismes de degradació	122
3.2.7.2.1 Microgotetes	122
3.2.7.2.2 Membrana	125
3.3 Referències	127
4. Estudi termomecànic de capes primes metàl·liques per aplicacions en microsensors de gas	129
4.1 Tècniques per la caracterització termomecànica de capes primes metàl·liques	131
4.1.1 Tècniques per a la caracterització de capes primes metàl·liques al damunt de substrats	131
4.1.1.1 Nanoindentació	132
4.1.1.2 Mesura de la curvatura de la mostra durant ciclats tèrmics	133
4.1.1.3 Difracció de raigs X	135
4.1.2 Corbes estrès-temperatura. Plasticitat en capes primes metàl·liques	137
4.1.3 Model elasto-plàstic de l'Alumini en capa prima	141

4.2 Fatiga tèrmica en microsensors de gas	146
4.2.1 El fenomen de la fatiga	146
4.2.2 Estudi a fatiga de microsensors amb metalitzacions d'Alumini	152
4.3 Caracterització termomecànica del Pt-Ti	156
4.3.1 Mesures de Nanoindentació i AFM	156
4.3.2 Difracció de raigs X. Corbes estrès-temperatura	160
4.4 Referències	170
5. Anàlisi tèrmica i termomecànica de membranes suspeses	173
5.1 Anàlisi tèrmica de membranes suspeses	174
5.1.1 Simulacions tèrmiques i termoflúidiques	174
5.1.1.1 Simulacions tèrmiques lineals	175
5.1.1.2 Simulacions tèrmiques no lineals i termoflúidiques	176
5.1.2 Calibració de les microresistències de Pt-Ti	180
5.1.3 Consum en potència i distribució de temperatura	182
5.1.4 Convecció natural en membranes suspeses	186
5.1.5 Comportament tèrmic dinàmic	188
5.2 Anàlisi termomecànica de membranes obertes	190
5.2.1 Deformació residual	190
5.2.2 Deformació a diferents temperatures	191
5.2.3 Fractura de la membrana	194
5.2.4 Comportament termomecànic de membranes suspeses cobertes amb micro gotes	196
5.3 Degradació del Pt-Ti a altes temperatures	197
5.4 Referències	203
6. Conclusions	205